

УДК 336.1

Андрій Крупка

ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА З МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Розглянуто стан і перспективи фінансування галузі культури і мистецтва з місцевих бюджетів. Проаналізоване нормативно-правове забезпечення та структура видатків культурно-мистецької сфери. Досліджені основні проблеми, пов'язані з фінансовим забезпеченням конкретних закладів культури і мистецтва. Визначені чинники адміністративного плану, які негативно впливають на фінансування галузі. Запропоновані оптимальні шляхи формування фінансових ресурсів у галузі культури і мистецтва з урахуванням проведення системних реформ в економіці країни.

Ключові слова: фінансування, фінансові ресурси, місцеві бюджети, захищені видатки.

Рассмотрено состояние и перспективы финансирования отрасли культуры и искусства из местных бюджетов. Проанализировано нормативно-правовое обеспечение и структура расходов культурно-художественной сферы. Исследованы основные проблемы, связанные с финансовым обеспечением конкретных учреждений культуры и искусства. Определены факторы административного плана, которые негативно влияют на финансирование отрасли. Предложены оптимальные пути формирования финансовых ресурсов в области культуры и искусства с учетом проведения системных реформ в экономике страны.

Ключевые слова: финансирование, финансовые ресурсы, местные бюджеты, защищенные расходы.

Reviewed the status and prospects of industry funding of culture and art from local budgets. Analyzed regulatory support and cost structure of cultural and artistic spheres. The basic problem associated with the financial support of the specific cultural and art institutions. Defined the factors an administrative plan that would adversely affect the funding of the sector. Offered the best way of formation of financial resources in the field of culture and art in view of the systemic reforms in the economy.

Keywords: finance, financial resources, local governments, guaranteed costs.

Постановка проблеми. Відсутність чітких державних кроків з відродження української культури призвели до помітного занепаду суспільної моралі, втрати моральних цінностей, зміни світогляду від первинних основ духовного розвитку до безвідповідального споживання матеріальних благ, посилення соціальної байдужості, апатії та агресії. Більшість українців не бачить перспектив у майбутньому, не вірить у можливість покращення ситуації в державі, молодь не має моральних авторитетів і гідних прикладів для наслідування.

© Крупка А. Я., 2013

Подібний стан багато в чому зумовлений слабким державним фінансуванням галузі культури і мистецтва, яка самостійно не може протистояти загрозливим тенденціям до її утисків, створення загального відчуття байдужості до історичних традицій та утвердження стереотипу матеріального споживання над ідейним створенням, популяризація культури сили, багатства та влади. Недостатня фінансова база місцевих бюджетів і недбале ставлення до галузі культури і мистецтва ставлять її у вкрай важке фінансове становище, яке може призвести до краху.

Особливістю даної галузі є те, що вона відзначається різноманіттям закладів та установ, які входять до її складу, та певною специфікою фінансування, тож у нашому дослідженні спробуємо вивчити проблеми фінансування культури і мистецтва з місцевих бюджетів, розглянувши всі її складові.

Аналіз останніх публікацій. Питання фінансування культури і мистецтва з місцевих бюджетів не користується великою популярністю серед науковців. Найчастіше дану проблему розглядають у контексті загальнодержавних проблем бюджетної системи. Серед науковців, які все ж піднімали дане питання, можна виокремити таких вітчизняних учених як Вейсова В., Герасименко Г., Гриценко О., Гоголь Т., Киричук О., Куценко В., Максим'як Л., Солодовник В. та ін. Саме тому тема нашого дослідження є доволі важливою.

Мета статті. Метою статті є дослідження стану фінансування закладів культури і мистецтва в Україні з місцевих бюджетів та визначення перспектив його покращення.

Виклад основного матеріалу. Кожне суспільство зацікавлене у збереженні та розвитку культурного надбання народу, формуванні національних цінностей. Таким чином бюджетне фінансування є важливим чинником забезпечення функціонування закладів культури і мистецтва в багатьох країнах. В Україні, як свідчать дані табл. 1, за останні роки видатки на цю галузь складають усього 1,6 % зведеного бюджету, а у відношенні до ВВП вони не перевищують 0,6 %. Зазначені показники є недостатніми і одним з пояснень низького фінансування є те, що $\frac{3}{4}$ бюджетних видатків на галузь здійснюються з місцевих бюджетів, які мають обмежену фінансову базу.

Таблиця 1. Видатки зведеного бюджету України по галузі культури і мистецтва

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Зведений бюджет, видатків усього, млн грн	4766,1	6046,5	6615,5	8018,8
у % до загальної суми	1,6	1,6	1,6	1,6
у % до ВВП	0,5	0,6	0,5	0,6
Частка місцевих бюджетів у загальних видатках, %	77,5	77,2	77,1	74,6

* Складено автором на основі [1, 2]

Для дослідження зазначених негативних тенденцій розглянемо специфіку процесу планування видатків із місцевих бюджетів у галузі культури і мистецтва. В Постанові Кабінету Міністрів України № 1049 від 2010 р. «Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів» [3] міститься формула, яка дозволяє визначити обсяг видатків, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Зміст формули для культури і мистецтва полягає у добутку нормативу і кількості жителів відповідної території. Для кожного місцевого бюджету цей норматив встановлюється окремо. Тобто, чим більша кількість населення певного регіону, тим більший обсяг видатків буде здійснюватися з відповідних місцевих бюджетів. Згаданий підхід є досить суперечним,

адже мережа закладів культури і мистецтв не є пропорційною населенню внаслідок чого виникають диспропорції в процесі фінансування – в одних регіонах обсяг фінансових ресурсів дозволяє нормально функціонувати галузі, тоді як в інших ситуація набуває загрозливих форм. Окрім цього розрахунковий показник обсягу видатків на культуру і мистецтво не враховує кількості існуючих працівників культури, архітектурних пам'яток, об'єктів культурної спадщини, предметів основного фонду музеїв, охорона яких здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету, тощо. Виходом із даної ситуації могло б стати введення в формулу розрахунків обсягу видатків коефіцієнта вирівнювання, який би враховував особливості регіонів, проте дана пропозиція не знаходить своєї підтримки на урядовому рівні.

Зауважимо, що характерною рисою галузі є її хронічне недофінансування, тому цілком зрозуміло, що більша частина усіх видатків припадає на захищені видатки, в нашому випадку – це заробітна плата і енергоносії. Таку тенденцію можна прослідкувати на прикладі Тернопільської області, в структурі видатків зведеного бюджету якої захищені видатки складають більше 90 % (рис. 1).

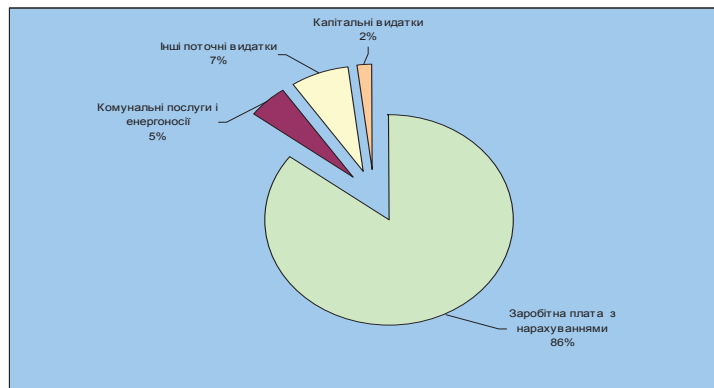

Рис. 1. Структура видатків зведеного бюджету Тернопільської області по галузі культури і мистецтва у 2011 році

* Складено на основі [4]

Розрахунки потреби у енергоносіях розраховуються на основі даних, доведених з Кабінету Міністрів України щодо прогнозованого росту їх вартості в процентно-му відношенні стосовно попереднього року, крім цього враховуються заходи, проведені на місцях з енергозбереження.

Визначення величини заробітної плати є дещо важчим, оскільки потрібно врахувати оклад ті всі доплати й надбавки, які мають певну специфіку по закладах. Зрештою, найважливішим компонентом зарплати є оклад, який визначається на основі Постанови Кабінету Міністрів України 1298 «Про оплату праці на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» [5]. На основі цього нормативно-правового акта, а також на основі даних про мінімальну заробітну плату і прожитковий мінімум, формується табличний матеріал. Таблиця містить 25 розрядів з відповідними окладами (їх може бути декілька, залежно від кількості запланованих зростань протягом року мінімальної зарплати – від двох до шести). Залишається правильно встановити розряди для працівників того чи іншого закладу. Для цього використовують Наказ Міністерства культури і туризму України № 745 «Про упорядкування умов оплати праці працівників культури на основі єдиної

тарифної сітки» [6]. В згаданому документі здійснено поділ закладів на групи залежно від певних критеріїв (наприклад, величина бібліотечного фонду для бібліотек, або чисельність відвідувачів для клубних закладів тощо). Для кожної з груп встановлено перелік посад із визначенням можливих розрядів у певному відрізку. Зрозуміло, що менш досвідченому працівнику присвоять нижчий розряд, який відповідає займаній посаді, а в процесі трудової діяльності, зважаючи на трудові досягнення та наявний фонд заробітної плати, його можуть збільшити.

Проблемою на практиці залишається правильність віднесення закладів до тих чи інших груп, тому що критеріями, зазначеними в наказі, можна дещо маніпулювати, проте дане явище не має системного характеру та суттєво не впливає на реальний стан справ, пов'язаний з розрахунком заробітних плат. Також відзначимо, що в галузі культури і мистецтва працюють представники педагогічних професій, зарплата яких розраховується на основі тарифікаційних списків залежності від посади, кількості навчальних годин та наявності доплат і надбавок. Для зручності подальшого опису специфіки фінансування закладів культури і мистецтва скористаємося Тимчасовою класифікацією видатків і кредитування з місцевих бюджетів [7], яка до цього часу застосовувалася в процесі фінансування бюджетної сфери на місцевому рівні:

– 110101 – творчі спілки; 110102 – театри; 110103 – філармонії, музичні колективи і ансамблі та інші мистецькі заклади та заходи; 110104 – видатки на заходи, передбачені державними і місцевими програмами розвитку культури і мистецтва;

– 110105 – фінансова підтримка гастрольної діяльності; 110201 – бібліотеки;

– 110202 – музеї і виставки; 110204 – палаци і будинки культури, клуби та інші заклади клубного типу; 110205 – школи естетичного виховання дітей; 110300 – кінематографія; 110502 – інші культурно-освітні заклади та заходи.

Першим напрямом фінансування відповідно до Тимчасової класифікації виступають творчі спілки. Зважаючи на всі фінансові проблеми у галузі культури і мистецтва не дивно, що зазначені організації за рахунок бюджетних коштів у більшості випадків просто не фінансуються.

Зовсім інша ситуація з театрами, які фінансуються з обласних бюджетів та мають власні джерела надходжень. Фінансування театрів з місцевих бюджетів в більшості випадків здійснюється за принципом дотування, адже вони є комунальними закладами обласних рад. Характер і обсяги фінансування театрів залежать від декількох чинників. Першим і найважливішим чинником є статус театру, адже академічний театр може розраховувати на принципово більшу суму видатків, що передбачено постановою Кабінету Міністрів від 2010 р. № 109 «Про оплату праці працівників закладів культури, яким надано статус академічних» [8], у якій визначено, що під час визначення максимальних розмірів посадових окладів (ставок заробітної плати) керівних працівників, художнього та артистичного персоналу закладів культури, яким надано статус академічних, застосовується додатковий коефіцієнт підвищення посадових окладів (ставок заробітної плати, тарифних ставок), максимальний розмір якого не перевищує 2, а інших працівників цих закладів – 1,3. Трактуювання, наведене в постанові, надає широкі можливості для встановлення коефіцієнтів підвищення посадових окладів, які можуть змінюватися в заданому діапазоні, тому реальна заробітна плата працівників академічних театрів може як різко збільшуватися, так і не зазнавати суттєвих змін за умови низького фінансування у разі зниження ставок підвищення. До 2010 року дане питання регулювала інша постанова, яка чітко встановлювала відсоток підвищення 100% і 30% для визначених груп працівників. Нововведення, окрім усього, безперечно, впливатиме

на диференціацію заробітної плати по різних обласних театрах, з одного боку, протиставляючи театри із бідніших і заможніших регіонів, а з іншого боку – може підштовхнути керівництво до активнішої гастрольної діяльності.

Другим важливим чинником впливу на обсяги фінансування є усталені відносини в регіоні стосовно театрів, зокрема, як комунальній установі, обласна рада може виділити лише часткове фінансування захищених видатків, а всі інші повинні покриватися за рахунок власних коштів. Взагалі комерційна діяльність є вагомим джерелом заробітку, проте прослідкувати повноту надходжень власних коштів надзвичайно складно і вся відповідальність у цьому разі покладається на керівництво, адже доля людського чинника і, відповідно, можливість применшити гонорари, наприклад, від виїзних концертів, є дуже великою. Зрештою все інше фінансування проводиться на загальних умовах, винятком є хіба що заробітна плата керівника, що обумовлюється в договорі з обласною радою, від якої залежить уже заробітна плата заступників і головного бухгалтера, яка встановлюється у процентному відношенні (90–95 %).

Схожа модель і особливості фінансування притаманні філармоніям, проте для цих закладів статус академічного не передбачений, тому і фінансування дещо нижче. Зважаючи на це, місцева влада часто встановлює надбавки до зарплат працівників філармонії, намагаючись підвищити престижність роботи.

Видатки на театри і філармонії по галузі культури і мистецтва є досить значними для обласних бюджетів і займають у них від третини до половини всіх видатків. Здійснюються вони здебільшого на заробітну плату і енергоносії, тобто на захищені видатки, рідше, в залежності від потреби та фінансового потенціалу, на капітальні видатки. В цей же час суттєво збільшити власні надходження є надзвичайно складно, адже такі заклади зараз не є на піку своєї популярності і переживають певний застій. В той же час зміна репертуару в напрямі сучасних тенденцій може знищити театр як явище. Крім цього є принципова позиція урядовців міністерства культури про втримання певного культурного рівня і недопущення зниження його до рівня сучасної вульгарної поп-культури. Зрештою, промоакції на державному рівні та допомога театрам і філармоніям з державного бюджету може не тільки забезпечити зростання зацікавленості до цих закладів у майбутньому, а й створити можливість для їх відносної фінансової самостійності.

Видатки на заходи, передбачені державними і місцевими програмами розвитку культури і мистецтва, здійснюються тільки за наявності затвердженої програми відповідною місцевою радою. Реалізація програм передбачає додаткове фінансування, тому обсяги видатків по даній класифікації є незначними і лише окремі місцеві бюджети можуть собі їх дозволити. У цей же час фінансова підтримка гастрольної діяльності не фінансується взагалі.

Важливим напрямом фінансування по галузі культури і мистецтва є бібліотеки, які завжди відігравали важливу роль у формуванні інтелектуального потенціалу країни. В сучасних умовах інформатизації роль бібліотек дещо знизилася, проте це явище тимчасове та за наявності достатніх фінансових ресурсів ці заклади зможуть відповідати сучасним вимогам. На жаль, сьогодні потрібно констатувати фізичну і моральну зношеність як бібліотечних будівель, так і бібліотечного фонду. Особливо складна ситуація в сільській місцевості, де більшість працівників переведені на 0,25 ставки, а сама бібліотека в основному працює лише формально, адже застаріла база не сприяє збільшенню контингенту відвідуваності бібліотек. Дану проблему вирішують шляхом створення централізованих бібліотечних систем. В цьому випад-

ку формально кількість зареєстрованих бібліотек скорочується, утворюється нова юридична особа, яка фінансується з районного бюджету. По суті відбувається передача бібліотек до районного бюджету, що забезпечує їхню діяльність. Дещо краща ситуація притаманна для міських і обласних бібліотек, проте проблеми з підпискою періодичних видань, купівлею нових книжок та оновленням інформаційного комп'ютерного забезпечення теж є не найкращою. На щастя, в основному за рахунок меценатів та міжнародних організацій вдається підтримувати певний рівень. З місцевих бюджетів капітальні видатки на потреби бібліотек практично не здійснюються.

Дещо популістським, на нашу думку, було рішення про встановлення 50-відсоткової надбавки працівникам бібліотек за шкідливі умови праці, що мало б сприяти підвищенню престижності професії. В дійсності даний вчинок лише погіршив фінансове становище багатьох закладів, адже підґрунтя для реального збільшення заробітних плат не було і немає.

Проблеми бібліотек, пов'язані із зношеністю основного капіталу та відсутності джерел для покращення становища відповідно до вимог сьогодення, притаманні музеям і клубним закладам. Заборона закривати заклади культури, з одного боку, потрібна і дозволяє в скрутних умовах зберегти наявну мережу закладів. Проте з іншого боку ці заклади просто «загнивають» і не розвиваються. Тому в перспективі потрібно все-таки в окремих випадках дозволяти об'єднувати заклади культури (особливо це стосується сільської місцевості) та розробити законодавство, яке б дозволяло використовувати такі заклади, як музеї і клуби в комерційній діяльності. Практика поєднання культурних закладів з дозвільно-розважальними притаманна для багатьох країн Європи. В цьому аспекті окрім браку фінансування і невнормованого законодавства потрібно говорити і про відсутність кваліфікованих менеджерів на місцях, які б могли втілити бізнес-проекти в життя.

Досить неоднозначна ситуація сьогодні складається із школами естетичного виховання. Міністерство фінансів пропонує припинити бюджетне фінансування таких закладів, а фінансові ресурси формувати виключно на платі за навчання. Зважаючи на те, що середній розмір плати за навчання не перевищує 60-80 гривень на місяць і ця сума суттєво не впливає на загальну структуру фінансування шкіл, позбавлення державної підтримки призведе до їх зникнення. У цьому разі тисячі учнів залишаться без змоги займатися улюбленою справою, країна втратить потенційних культурних діячів у майбутньому, а вихователі залишаться без роботи.

Проте потрібно зауважити, що в Україні частка плати батьків за навчання у видатках шкіл естетичного виховання у 2011 році складає лише 8,3% (у 2010 році було ще менше – 8,1%). Тоді як у Швеції цей показник близько 15%, в Іспанії – 27%, Нідерландах – 30%, Данії – 33%, Франції та Італії – 40%, Швейцарії – 42%, Німеччині – 47%, Ірландії – 86%. Крім цього, у вітчизняних школах естетичного виховання на одного педагога припадає близько 8,3 учня, тоді як у багатьох країнах співвідношення кількості учнів до кількості педагогів значно вище, наприклад, в Угорщині – 9,4, в Латвії – 11,2, у Фінляндії – 16,9, у Франції – 20,1, в Чехії – 20,9, в Німеччині – 25,8, в Данії – 27,0, в Нідерландах – 44,4 [8]. Наведенні порівняння, якими користуються урядовці, все ж не можуть бути об'єктивно застосовані на практиці, адже фінансовий потенціал не дозволить суттєво збільшити плату за навчання в умовах обмеженості доходів домогосподарств, а наявне матеріально-технічне забезпечення шкіл, за умови скорочення чисельності педагогічного персоналу, не сприятиме росту контингенту учнів. Проблема полягає і в тому, що на даний час розмір батьківської плати за навчання в школах визначається один раз на

ІНШІ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

рік дирекцією закладу за погодженням з місцевим органом виконавчої влади, а будь-які методики чи критерії щодо її встановлення відсутні.

Вирішенням проблеми фінансування шкіл естетичного виховання могла б стати зміна принципів планування видатків на цю галузь окремо від усіх інших закладів культури і мистецтва. Для прикладу, видатки на школи естетичного виховання можна розраховувати за принципом видатків на позашкільне навчання, де б враховувався контингент учнів, кількість навчальних годин та чисельність персоналу.

Також із місцевих бюджетів виділяються кошти для забезпечення демонстрації кінофільмів. Враховуючи сучасні технології, даний вид діяльності дещо занепав, а кошти здебільшого виділяються з бюджетів на збереження наявних кінокопій та кіноустановок.

Для підтвердження наших слів, пов'язаних із незадовільним станом закладів культури наведемо дані Державного комітету статистики України (табл. 2). За часи незалежності відбулося деяке скорочення закладів культури в розрахунку на чисельність населення, при тому, що і сама чисельність населення суттєво скоротилася. Проте для бібліотек і клубних закладів ця тенденція не набула катастрофічних змін. Більшого занепокоєння викликає скорочення бібліотечного фонду за 22 роки на більш ніж 14%. Також очевидним є фактичне «відмирання» такого напрямку, як демонстрація кінофільмів.

Останнім напрямом є інші культурно-освітні заклади та заходи, в межах яких в основному фінансуються централізовані бухгалтерії та забезпечується проведення культурно-мистецьких заходів (концерти, виставки, фестивалі тощо). Фінансування, саме культурно-мистецьких заходів, значно диференційоване по регіонах зважаючи на фінансовий потенціал. Проте нехтувати цим напрямом не варто, адже публічне представлення надбання діячів культури сприятиме розвитку галузі та формуванню іміджу територій. Вже сьогодні багато містечок в Україні відомі саме завдяки проведенню фестивалів, а це не лише розвиток культури, а й важливий вклад у інвестиційну привабливість населеного пункту.

Таблиця 2. Забезпеченість населення закладами культури в Україні [1]

Показники	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Кількість на 100 тисяч осіб							
бібліотек	49,4	46,4	42,4	42,2	42,6	42,4	42,2
демонстраторів фільмів	52,4	31,4	14,1	7,1	4,8	4,8	3,8
клубних закладів	48,4	44,7	41,7	40,8	40,6	40,6	40,6
На 100 осіб							
бібліотечн. фонд, прим.	806	715	693	702	711	696	692
кількість місць для глядачів у залах для демонструв. фільмів	11	7	4	2	1	1	1
кількість місць у клубних закладах	13	12	11	11	10	10	10

Окрім цього, серед основних пропозицій, які б дозволили покращити фінансування культури з місцевих бюджетів, можна виокремити: запровадження базової

мережі закладів культури і мистецтва, внесення змін до формули розрахунку обсягів видатків, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, нарощення фінансової самостійності місцевих бюджетів тощо. В перспективі ж необхідно стимулювати недержавне фінансування (спонсорство та меценатство) шляхом формування відповідного податкового законодавства, сприяти розвитку комерційних проектів тощо.

Поряд із запропонованими шляхами вирішення проблем галузі культури і мистецтва потрібно зрештою проводити системні реформи в економіці, які б сприяли ефективнішому формуванню і використанню бюджетних ресурсів. Серед першочергових заходів, на нашу думку, потрібно провести адміністративно-територіальну та бюджетну реформи, наслідком яких мала б стати децентралізація бюджетних коштів, а отже, і зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів.

Висновки. Проведене дослідження підкреслює твердження про те, що галузь культури і мистецтва є доволі багатогранною та поєднує в собі заклади різного спрямування, яким притаманні особливості фінансування. Підняті проблеми та запропоновані заходи щодо їх вирішення дозволять в короткостроковій перспективі покращити фінансове становище закладів культури і мистецтва, які фінансуються з місцевих бюджетів. Проте в перспективі необхідно визначитись із стратегічними орієнтирами розвитку галузі затвердивши загальнодержавну програму. Необхідно чітко уявляти, якою культура буде завтра та яким чином залучати у цю сферу додаткові ресурси. Отже, піднята проблематика є надзвичайно актуальною та потребує наступних теоретичних і практичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Статистичний бюлетень* Державної служби статистики України «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2012 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. *Звіти про виконання* Державного бюджету за 2009-2012 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua/Kombjudjet/control/uk/doccatalog/list?currDir=45096>
3. *Постанова* Кабінету Міністрів України № 1049 від 08.12.2010 року «Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1149-2010-%D0%BF>
4. *Звіт* про виконання зведеного бюджету Тернопільської області у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gfu.te.ua>
5. *Постанова* КМУ 1298 «Про оплату праці на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-%D0%BF>
6. *Наказ* Міністерства культури і туризму України № 745 «Про упорядкування умов оплати праці працівників культури на основі єдиної тарифної сітки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1285-05>
7. *Наказ* міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14.01.2011 №11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1023.2794.27&nobreak=1>
8. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 2010р. №109 «Про оплату праці працівників закладів культури, яким надано статус академічних» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/109-2010-%D0%BF>
9. *Аналіз* мережі бюджетних установ, що фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.detut.edu.ua/ukr/cat/level_3/content/Scientific_editions